

El Doctor PERU ABARCA

Catedrático de la lengua bascongada en la Universidad de Basarte
ó Diálogo entre un rústico solitario bascongado y un barbero
callejero llamado Maisu Juan

Obra escrita en dialecto vizcaino por el Presbítero D. JUAN ANTONIO DE MOGUEL
y traducida al de Guipúzcoa por D. GREGORIO ARRUE con algunas variaciones

DIALOGO SEGUNDO entre los mismos Maisu Juan y Peru

Interlocutores la bentera y su criada

(Continuación)

Maisu Juanec.—Asco da loric; egun arguia da; antziña jo zuen ollarrac goizeco soñua. Jaiqui zaite, cerbait almorza dezagun; ostata pagatu, eta goacen emendie, nora berriz etorrico ez naicen, bu-rua galtzen ezpazat. ¡Cer aparia barcoa! ¡Nolaco gaua! ¡Nolaco desbergüenzac aditu bearra guizon onradu batec!

Peruc.—Jaztera noa; baña ichedon bear didazu piscacho bat, goiceco erregu-escariac Jaungoicoari eguin deguiozcadaneraño. Nic egun oro gosaldu, bazcaldu eta apaltzen dedan bezañ seguro eguiten ditut goiceco erregu-escariac, eta orobat gauaz oyera baño len, nere emazte eta umeac laguntzen didatela. Nere adisquide Maisu Juan, aserretuco ezpacintzaizquit, esango nizuque, eztizudala icusi cristaua ceran usai eta ezagugarriric. Ozta, ozta borchaz gogo otzaz, ecin bestez eta ondo iritiz, nagui nagui erdi lagundu ciñidan maico erreguac eguiten; eta aitortu ciñidan, neu lotsatzeco eran, maico jana bedeincatzen etzenduela, eta jan ondoan Jaungoicoari esquer-rrac ematen etziñiozcala, ez ecic, nola eguiñ ere etzeñequiela. ¿Eta guero iracurle ederra cerala diozu? ¿Nolaco liburuac iracurri oi dituzu? Gogora zazu, on gucia Jaungoicoagandic datorquigula. Ni ez naiz escolatua, baña badaquit, nic ereñ arren gariacia soroan, eman arren simaurra ugari, jorratu eta zalquea escuaz atera arren, etzadala elduco gariric ni lo nagoen artean euriaz gozatu, eta nola ezta-

quidala, lur barruban erneerazo eta azten ezpadu. Jaincoac. Beraz Jaungoicoari zor diozcagu esquerrac, gure bicitzari iraun eracitzeco ematen digulaco cer jana. ¿Eta uste dezu, gaxoac sendatu nai badi-tuzen eztiozula escatu bear Jaungoicoari bere laguntza?

Maisu Juanec.—Peru, predicadore batentzat ere, sermoi ederra. ¿Noiz aditu da arandegui batean onelaco conbersacioric? ¿Cer esango luteque benterac eta bere serbitzariae niri diraustasuna aditzen balute? Eregeen bat naicela.

Peruc.—Dana dala; baña asco nai zayon adisqueide bati nunnai eta noiznai esan bear zayo ondo dagoquiona. Bacarrean itzeguiten dizut, eta ez nere burua arrotu naye. ¿Icusico bacendu nic gaitzen bat daucadala, nic ezagutzen eztedala, eta ezagututa casoric eguiten eztiodala, ecer aitatu gabe utzico ciñidaque? Ez asco nai baciñit, edo benetan maite baninduzu. Onenbestez adi zazu cer esan nai dizudan. Gaitz-iritzico etzazula banequi, galdetuco nizuque joaten ceran Meza nagusira, Jaungoicoaren itza aditzera, edo bear eztan orduan bizarguintzan egoten ceran, ceure eta besteen animen caltean. Galdetuco nizquitzuque beste gauzacho batzuec; baña zure belarriac minberatu ez ditecen, utzico dizut gauz oyetacoric gueyago aitatugabe.

Maisu Juanec.—Peru, ondo eguingo dezu, badaquit cer eguin bear litzaquean, eguiten ezpadet ere. Almorza dezagun orañ.

Peruc.—Laster naiz emen, eta artean sua iracequi eta berotu zaite.

Maisu Juanec.—Orretan berandutuco zagu, eta Praisuari deitzera noa.

Peruc.—Utzayezu paquean, eurenez jeiqui ditecen artean. Zue zurea aurrera, sabelac quezca gueyago ematen dizu, animaco gauzac baño. Obeto eguingo cenduquean ceuc ere lo eguin bacendu, gaua alperrie galdu baño, arcacuso eta imich char batzuec gora bera. Nola, nai ere aragui mimbera eta cuperatiac dauzcatzu. ¡Nolaco mutilla zu arratoitzarrez beteta dauden toqui edo gueletan lo eguiteco! Orra non aditzen ditudan oñotsac; Praisca jeiqui da; esan guiozu ipiñi dezala urdal zati bat burruntzian erretzen, eta arto edo ogui-cerrac coipatsutuaz, gosari eciñ ohea iduquico degu: gozoaren gozoz beatzac milicatuco dituzu. Andi-echeetan artu oi di-

tuzten edari arro eta pits-dunac baño mami gueyago erantsico ditzute. ¿Cer ote da ardoz berotutaco barco bersolariaz? Bere arnasic ere ona eztator. Oraindic sapaico lasta gañean etzanta egongo da.

Maisu Juanec.—Datzan toquitic arren jeiquico ez al da.

Peruc.—Ez arren iñori biraucic egotzi, Maisu Juan; errucarria da, eta ez biraugarria, adimentua galtzen duen guizona. ¿Nore ecertaratu bear ditu ordi baten esan eta cantac? Gorroto baño erruqui gueyago ematen dit niri, cerren bere osasun, eche eta icen onaren caltean dabillen. Cristauac guera, eta ecin zucendu baditugu oquer dijoazenac, edolarie esca zayogun Jaungoicoari, argui dezala bere ichumen añ galgarria. Orra or Praisca.

Maisu Juanec.—Nesca, ipiñ zan coipatsua urdai zati batequin: lucainca mutur bi ere ondo etorrico zaizquigun.

Praisac.—Ez naiz ni nesca, ezpada nescach garbia; urrengoan obeto itzeguiten icas cenzaque. Zuc cere soñeco pichidunoc baño gueyagoan daucat nic guerrirano iristen zadan, eta nonnai zapigabe erabilli dezaquedan nere buruco ice-trenza. Plagaren echera botaco cinduquet, gauz ascori beguiratzen ezpanie. Len ere au esan nizun.

Maisu Juanec.—Ez aserretu, Praisca, eta ipintzu coipatsua.

Praisac.—Guiltzic eztaucat; echeco andreac gorde oi ditu.

Maisu Juanec.—¿Cer? ¿eta egun batere eguiten dezu conpian-tza apur bat ez dizuten echean? Beragatic ostu bear diozu al cenzaquean jaqui guztia, eta soldata artuta joan zaquizquo echetic.

Peruc.—¿Orieo cristau baten aotic irtengo diran itzac dira? ¿Ostutzeco aiceac eman? ¿Naico cenduque, Maisu Juan, echeco cere mirabeac orrelacoric eguitea? ¿Cer echecoandrec gorde ez oi ditu guiltzapean aragui, urdai eta bestelaco gauz asco? Oguiya gorde edo lotu bear etzaye mirabeai. Echecoandrec, onetan cicoitz ce-quina bada, calte gueyago izango du. Bearreguiten duenac jan bear du. Praisca, ez aditu onen esanac: izan zaite escu garbicoa. Niri sinistu nai badidazu, irten zaite, bai eche onetatic. Ardandeguetan sartzen dira agure baldretzac, mutill biurri lotsagabeac, eta emen itz garbi eta zuzenic adituco eztezu, eta bai birau eta berdequeriac. Ille trenza ori añ maite badezu, igues eguizu garbita-sunaren lapurren artetic.

Praisac.—Ondo diozu, guizon ona; emen trisca, berdaqueria,

eta nasaiqueria baño eztago. Nic ardoari uric egozten eztiot; baña atso animagabeco gaisto onec bai; eta ixillie badiraut, lapurrerian laguntzen diot. Edatera datocen guizonac neronec culpa banu becela erasotzen didate; ardoa motela dagoela, neurri laburra ematen zayela, lapurrac guerala, ¿eta cer daquit cer? Gañera mingarri zaizquidan icen lotsagarriac esaten dizquidatenean, ixildu nai ditut; beintzat urtea bete dezadanean igues eguingo det.

Peruc. — ¿Cer urte eta urte oste? Onelaco echetic alic lasterren irten zaite, emen Jaungoicoaren usairic eztagota.

Maisu Juanec.—Zaute isillie; bentera eta echecoandre principala emen dator, eta conbersacioa aditzen badizute, galduac guera. Pauso otsa da; orra or ichura ederreco prenda.

Praiscac.—Gorra dago; deadar andigabe ecer aditzen eztu, eta arduragabe itzeguizute.

Maisu Juanec.—Ondo da, bada. Peru, ¿cer escatuco digula deritzazu pagutzat?

Peruc.—Nor nolacoa dan arpeguian aguertu oi da ascotan. Atso oni burutic beatzetara ondo beguira zayozu. Guchienez larogueti urte badauzca: becoqui gucia arras cimurtu^a dauca bere mami eta guci: begui biac ezquelac eta gorrituac, malcoz eta macarrez beteac; ocozta catuaren guisacoa; betillac erdi zuri eta erdi murrutuac; ortzac antziña joanac, oi utsac aguirie dituela; sudurra azpitie auts gorritz beteac, muqui beltza dariola; gañetic zubitua; lepoa macurra, eta gita artua. Bacarric mingaña dauca chit ezco eta bizcor nescacheac dionez. Arrera onie cer uste eztegu; gure eltzeaco arbi, aza eta oquela zatarra urte biurtuco zayo bere aoan, eta dirua erruz ezpadezu, eztaquit nola ibillico gueran. Ala ere irten gaitean zalanztetatic, eta galde zayozu cenbat escatzen duen gure apari, gosari, ardo eta oyagatic.

Maisu Juanec.—Ondo; baña cer icen du? Nescacha, ezazu.

Praiscac.—Maisu Jauna, Andre Magdalena deritza.

Maisu Juanec.—Icen ederra; bere iceneco Santaren debota bada, ezta izango cequena. Proga zangun. Andre Magdalena, esan bizagu, ¿cenbat da gure contu guztia?

Andre Magdalenac.—Ichedozu contuac atera ditzadan... Atera ditut, eta guizon prestuac ceraten aldetie, escudo bi baño gueyago

izango ezta; beste batzuec baciñate, gueyago pagatu bearco lira-zuquee.

Maisu Juanec.—Andre Magdalena, bi baño gueyago ezquera; gau bacar bat igaró degu; ez ollandic eta ez eperric jan degu, pichar erdi bat baño edan eztegu. ¿Cer esan du?... ¿Escudo bi pagatu bearco ditugula?... ¿Gorra dago?... ¿Peru, ixillie zaude?... Parréguiten dezu? Atera itzazu contuac, eta nie paperean alcarri joeracico diozcat.

Peruc.—Ondo da. Lau onza aracaic lau cuarto. Zortzi arbi ondoc iru cuarto. Azac coipe ta guci, bost cuarto. Urtu zan urdai apurra, lau cuarto. Ogui beltzetan, zortzi cuarto. Picherdi ardoa, pits eta guci, ceucan ura sartu gabe, amar cuarto. Antziñaco eremutar eta monjac gogor eta gogaicarriagoric iduqui etzuten nere oya, arca-coso eta imich bacoitzeco cuarto bat escatzen ezpadu, sei cuarto. Goiceco coipatsua, zortzi cuarto. Niri gueyago bururatzten etzat. Maisu Juan, cuarto guciac batera jo, eta cer nola dan esan guiozu bere animari beguira deguiola gueituaz.

Maisu Juanec.—¡ Ah zoroa! ¿Oni anima aitatu? Oñ bataz sepulturán ceagoc eta besteaz infernuan.

Peruc.—Ceuc dezu culpa: ainbeste soñeco pichi eta apañduraz etorri ezpaciña, ainbeste escatuco etzuquean.

Maisu Juanec.—Peru, soñecoac ecer jan ez edan ezdute.

Peruc.—¿Orregatic cer? Onelacoac zu becelaco apañduen beguira daude, eta arnasa ere zorco dezu.

Maisu Juanec.—Lenago inpreñuco guciac eramango liraquec atso sorguiñ au, escatzen duena nie pagatu baño.

Peruc.—Eguingo dezuna eguizu, eta esadazu cenbatera gauac eta zorioneco goizac jotzen duten.

Maisu Juanec.—Bildu ditut paperean cuartoac, eta igotzen dira berrogueita zortzi cuartora, eta oyec eguiten dituzte bost erreal eta bost cuarto eta erdi. ¿Inpreñuco atsoac sei errialera iristen eztan contua, bi esudoraño igotzen du? Ez gaur, ni bici banaiz. Magdalena, contuac atera ditugu cearo; eta gure castuac bost erreal eta bost cuarto eta erdiraño jotzen du; ona emen sei erreal, eta guertzen diran iru cuartoac Praiscarentzat uzten ditugu, burucorrazte-taraco. Aguindu, eta urrengo arte.

Andre Magdalenac.—Picarotzarroc, ¿sei errealequin pagua niri eguiñ? ¿Zuen contu ariñetara ni jarri? Sua eta embarzua, nun dira? ¿Nore pagatuco ditu nere echearen errentac? Ixill-ixillie paga zaizquidatzute nere escudo biac, ezperen cer eguin jaquingo det. ¿Noiz jan dezute echean alaco eltzecoric? Urdaya, coipea, araqi ederra, ariquiya, arbi eta azac, ardua iñon ez bezelacoa eta edan ala.

Peruc.—¿Ez nizun esan cer guertatuco citzagun? ¿Cer eguiñ orañ?

Maisu Juanec.—¿Cer eguiñ Utzadazu niri, escrupuloetan sartu gabe, eta neuc ematen dizut ardit bat pagatu gabe irtengo gueralaco itza. Praisca, ecatzu goiceco urdayaren azala. Certaco dedan, laster jaquingo dezu. Baña ez; bota zazu ceuc atso lapur onec igaro bear duen bidean; irrstatuta joco du lurra; elbarrituco da; nere bearrera etorrico da, eta guero eguingo ditugu contuac ederqui.

Praiscac.—Ez nic orrelacoric, nai badezu, gogo dezuna eguizu.

Toma Maisu Juan la corteza o pellejo de tocino; lo echa, cae la vieja en tierra, se maltrata y exclama:

Atsoac.—¡ Ay, ay!... ill naiz; besoa atera zat, burua ebaqui zat; arpeguitic beera odola darit. Praisca, Praisca, atozquit, betico galdua naiz. ¡ Nere patu gaistocoa! Guizon onac, jaso nazazute, eta oera bota nazazute. Dacardela barberua.

Maisu Juanec.—Barberoric cer ecarri ezta; barberoric asco neu naiz. Zori onean zuretzat echetic irten ez gueranean. Lenengo eguin bear dana da sangriya bat; guero buruco epaya curatu, eta azquenean beso aterea zuzendu.

Atsoac.—¡ Ai orrelacoac eguingo baciñizquit! Barcatuco nizquitzuquee oso escudo biac, eta ipiñico litzaquezuquee gaur ere bazcari ederra doaric.

Peruc.—Inpernucoen asmodun guizona. Maisu Juan, orrelacoa eguingo cenduan arren atso gaxoarequin?

Maisu Juanec.—Zaude ixillie: atso sorguiñ lapur batec guchia-go mercei etzuen. Praisca, bero zazu laster ura, ecartzu guero aspill bat, presta itzazu benda eta sangria chaplatac, eta contu isillie iduquitzeaz nola au izan dan.

Ama-ama gaxoa, indazu caltegabeco beso ori; miñic emango ez-tizut, lanceta berri eta zorrotza daucat: zure zañac aguirian daude.

Atsoac.—¡Ay nere guizon ona! Eguizu laster eguingo dezun sangriya, nere burua miñez ebaquitzen daucat, eta besoa ez guchiago.

Maisu Juanec.—Ecatzu bada beso ori; miñ andiric eguingo ez-tizut.

Atsoac.—Miñic asco daucat. Alere contuz zabiltza.

Maisu Juanec.—Utzi niri; bada pultsuac icararic eguiten eztit. Quesca gueyago ematen didate beso atereac eta buruco mallatu, tontor eta ebaquiac... Orra sangria eguiña. Amandre, orañ beste beso ori indazu, cer calteac eguin diran icus dezagun... ¡Ay, ay! Betico galdu zatzu; ezur aterea baño izan ezpaltiz, neuc ipiñico nizun bere toquian. Onezquero eciñ neurtuco dezu ardoric, ez escu onez guiltzic erabilli ere. Ezur autsia ¿nore osatu? Bacarric Jaungoicoac. Ipiñico dizut coipe eta malmazco emplasto bat, miñac guchitu daquizquitzun.

Atsoac.—¡Cer poz atseguña larogei urteetara dijoan emacumearentzat! Gaitza cer zan, orañ artean ez nequien, nere oe aurean barberoric icusi eztet.

Maisu Juanec.—Amona, ¿cer nai cenduquean? ¿Gaitzic igaro gabe hill?

Atsoac.—Bai, nere guizon ona; ala uste nuen. Eguizu bada eguingo dezuna.

Maisu Juanec.—Atseguñ andiaz; baño biotz on; eciñ osatuco dizut buru ebaquia miñ andigabe. Ibilli bear dute jostorratzac, binagreac, eta bai lancetac ere.

Atsoac.—¡Ay nere onbearra! ¿Josi nai dizquidatzu araguiaic, guero binagre eta gatzaz erre, eta ebaqui berriac eguin? Tormen-tuen indarrez hilco nazu.

Maisu Juanec.—Proga zaitte; quen zazu buruco zapi ori. Praisca, urrera zazu crisellu ori; aurena arpegui odoldua garbi deguiogun: ecartzu jostorratz bat bere ariarequin.

Atsoac.— Maisua, ezurraic icaraz dabiltzquit, gorputz gucitic icerdi otzac ematen dit; beguiac lausotzen asi zaizquit; hill biat.

Maisu Juanec.—Ez amandre, gueyenez ere aldi char gaistoren bat eguingo zatzu, eta obe zuretzat, cerren miñ guchiago sentituco dezun. Praisca, ¿orratzean ariya sartu dezu?

Praiscac.—Bai, eutsi.

Maisu Juanec.—Amona, animo, Jaincoari pacientzia esca zazu, nie ere eguiño det gurutzearen señaleara, curacio gogor eta gaitz au ondo irten daquidan. Astera noa.

Atsoac.—¡ Oy, oy!... nere bicico galdu nazu... chut, chut... Utzadazu arren orrelaco borreroquerigabe hiltzen.

Maisu Juanec.—Or compon bada. Aleguiña eguin det, eta nere errua izan dala ez esan. Nescach ona daucazu Praiscagan; gu bagoaz, zu eta ni quito. Agur amandre gaxua; Jaungoicoarequin guera zaite...

Salen de casa Maisu Juan y Peru.

Peruc.—Maisu Juan; zu bezañ guizon gogorric munduan ce-goela, siñistuco ez nuen. Inperuico gaizquiñic gaistoena ere geyago somatuco etzuquean. Cerorrec elbarritu dezu atso gaxoa, eta laceriaz beteta eriotz gogor baten atzaparretan uzten dezu. Calte oyc eguitea asco ezpalitz becela, apari eta gosariagatic ecer eman gabe irteten cera. Nie beintzat bialduco diot eguin dedan zorra; iñoren gauzic nai eztet.

Maisu Juanec.—Peru, malpecado atsoa hilco ezta, ez. Aurre-rontzean lapurreta guchiago eguingo du.

Peruc.—Contu ederra. Oraindic damuco dezu eguin dezuna. Atsoac, sendatzen bada, jaquiten badizu, icusico dituzu elorriocoac; eta gaistoago dana, ni ere sartuco nazu oquerren batean, iñolaco culpatic iduqui gabe. Praiscac badaqui nola galdu dezun bere echecoandrea.

Maisu Juanec.—Nescach isilla dirudi; ecer esango eztio.

Peruc.—Emacumeen isilltasunaz fiatzen cera? ¿Eztaquizu gu baño urrago eguiten zayola bere echecoandrea, au nola-alacoa izan arren? Bere burua garbitzeagatic, eta iñore erruric egotzi ezteguion, dan gucia esango dio. ¿Eta guero? ¿Eceren bildur etzera?

Maisu Juanec.—Cer esan nai didazun badaquit, querellen bat nere contra emango duela; etorrico zaizquidala escribu eta juraduren batzuec, beltztuco dituztela papertzarrac, eta ezarrico dizquidatela nere lepora costuac, eta bear bada, preso sartuco nautela.